

Jan Otto Andersson
Professori (ma)
Åbo Akademi

Pitäisikö valuutta- ja muita finanssitransaktioita verottaa?

Esitelmä Kansantaloudellisen Yhdistyksen seminaarissa "Tobinin vero: lisää verotuloja, lisää vakautta?" 6.9.2001, Säätytalolla.

Challenge-aikakauslehden tämän vuoden kesäkuun numerossa on lyhyt poleeminen artikkeli. Dean Baker kysyy viattomasti ekonomisteilta "Why do we avoid financial-transaction taxes?" - "Miksi vältämme finanssitransaktioihin kohdistuvia veroja?" Tällaisten verojen potentiaalinen tuotto on merkittävä. Esimerkiksi 0.25 prosentin vero jokaisesta osakkeen ja vastaavan arvopaperin kaupasta tuottaisi Yhdysvalloissa helposti 100 miljardia dollaria vuodessa. Arvopaperikauppoihin kohdistuvat verot voisivat Bakerin mielestä olla myös muuten hyödyllisiä ja oikeudenmukaisia.

Transaktiovero kohdistuisi raskaammin toimijoihin, jotka käyvät kauppaa useasti. Jos pidät osakkeesi kymmenen vuotta, maksaisit vain kerran 0,25 prosentin veron. Henkilö, joka vaihtaa osakesalkkunsu kuukausittain, joutuisi maksamaan veron 120 kertaa kymmenessä vuodessa. Näin uhkapeliä muistuttava toiminta joutuisi kovemman verotuksen kohteeksi. Kun tavalliset ihmiset osallistuvat rahapeleihin arpajaisissa, kasinoissa tai veikkaamalla, he joutuvat maksamaan korkean veron tästä huvista. Miksi arvopaperipeleihin osallistuvilta ei kanneta vastaavanlaisia veroja? Missä mielessä arvopaperipelit eroavat niin ratkaisevasti tavanomaisista rahapeleistä? Tärkein ero on toki siinä, että arvopaperipelien vaikutukset kansantalouteen ja muuhun yhteiskuntaan ovat paljon kohtalokkaammat. Siksi niiden hillitseminen esimerkiksi verotuksen avulla olisi - ainakin tietyissä tilanteissa - jopa helpommin perusteltavissa.

Arvopaperipelit ovat etenkin rikkaiden ihmisten puuhaa. Niin sanotut tavalliset ihmiset osallistuvat niihin yleensä vasta silloin kun jokin sijoitushuuma on jo päässyt valloilleen. Silloin heitä on myös suhteellisen helppo huiputtaa. Muistan elävästi, miten puolitoista vuotta sitten sivistyneet henkilöt, mm. professoriystäväni, halusivat saada siunaukseni vahvalle uskollen, että kannatti ostaa ns. uuteen talouteen liittyviä osakkeita. Koska rikkailla on enemmän varaa - ja myös syitä - maksaa veroja, verotus joka kohdistuu raskaammin heidän toimintaansa on oikeudenmukaisuussyistä perusteltu. Yritämmehän välillä myös asettaa korkeampia veroja luksustuotteille.

Mikäli asetamme verotukselle neljä klassista tavoitetta - kerätä rahaa yhteisiä hankkeita varten, ohjata toimijoiden käytöstä tavalla joka edistää yleistä hyvää, korjata tulonjako oikeudenmukaisemmaksi sekä stabiloida kansantaloutta - finanssitransaktioiden verotuksen pitäisi kiinnostaa sekä valtiontalouden hoitajia että ekonomisteja. Kehitys on kuitenkin ollut päinvastainen. Samanaikaisesti kun transaktiokustannukset teknisistä syistä ovat merkittävästi pienentyneet ja muodolliset rajaesteet madallettu minimiin, on leimaverot ja muita rahataloudellisiin siirtoihin liittyviä maksuja alennettu tai poistettu kokonaan. Seurauksena on ollut räjähdysmäinen transaktioiden kasvu sekä pörssissä että valuuttamarkkinoilla.¹

Finanssitransaktioiden - sekä rahapaperi-, osake- että valuuttamarkkinoiden - merkitys kansantalouksille ja talouspolitiikalle on tämän kasvun myötä korostunut. Voimme Stephen Gillin mukaan käyttää ilmaisua "the constitutionalism of disciplinary neo-liberalism" - kurinpidollisen uusliberalismin perustuslaillistaminen - kuvataksemme tilannetta, jossa olemme kansakuntina alistuneet 'markkinoiden' asettamiin "kolme

¹ Tätä esitelmää kirjoittaessani edessäni sattuu olemaan taulukko, joka esittää Ruotsin pörssin A-listan liikevaihtoa kolmenkymmenen viime vuoden ajalta. Taulukon mukaan liikevaihto vuonna 1980 oli 7,5 miljardia kruunua ja vuonna 2000 3814,5 miljardia kruunua - eli yli 500-kertainen. Toisesta taulukosta huomaa, että A-listan markkina-arvo oli 56 miljardia vuonna 1980 ja 3056 miljardia vuonna 2000; se oli siis kasvanut hiukan yli 50-kertaiseksi. Suhteessa markkina-arvoon osakkeiden kiertoaika oli siis kymmenkertaistunut.

C:hen": *credibility - consistency - confidence*. Tällä tarkoitetaan sitä, että valtiot sitoutuvat pelisääntöihin, jotka herättävät sijoittajien luottamusta vapaiden pääomamarkkinoiden oloissa. Uusi globaali talousjärjestelmä nojaa markkinoihin, varsinkin pääomamarkkinoihin, jotta nämä pitäisivät sekä taloudelliset että poliittiset toimijat kurissa.

Kysymys finanssitransaktioiden verottamisesta on niin tulenarka, siksi että se koskee uuden globaalin talousjärjestelmän keskeisiä valtasuhteita. Pitäisikö valtioiden olla alistettuja vapaiden pääomamarkkinoiden kuriin, vaiko päinvastoin pääomaliikkeiden olla alistettuja valtioiden kontrolliin ja ohjaukseen? Attac-liikkeen kiinnostus Tobinin veroon tuskin johtuu siitä, että sen yksin uskotaan pystyvän vakauttamaan valuuttamarkkinoita, vaan siitä että se toimii vahvana symbolina. Mikä on valtioiden asema suhteessa globaaleihin pääomamarkkinoihin, mikäli valtiot eivät halua tai uskalla nostaa edes pientä valuuttasiirtoveroa poliittiselle agendalle? Ovatko pääomaliikkeet todella demokraattisesti valittujen elinten verotuksen ja ohjauksen ulottumattomissa?

Tobinin vero on noussut tärkeäksi symboliksi koska se liittyy nykymaailman tärkeimpiin valtakysymyksiin:

1. Mikä on valtioiden ja rahamarkkinoiden välinen oikea valtasuhde globalisoituvassa maailmassa? Eikö jonkinasteinen välimuoto säädeltyjen ja vapaiden rahamarkkinoiden välillä olisi mahdollinen? (Opettajani, Åbo Akademin professori Carl Erik Knoellinger julkaisi vuonna 1941 kirjan "Valutaregleringen". Siinä hän joutui pohtimaan tilannetta, jossa tiukka tai peitelty valuuttasääntely oli toiminut kaikissa maissa jo ennen toista maailmansotaa. Olemme siitä ajasta liikkuneet äärimmäisyydestä toiseen.)
2. Mikä on kansallisvaltioiden ja globaalin järjestelmän välinen oikea suhde? Pitäisikö valtioiden suvereniteetti ja verotusoikeus siirtää uusiin ylikansallisiin järjestöihin markkinaglobalisoinnin myötä? Eikö olisi esimerkiksi syytä perustaa "Tobinin verojärjestö" - Tobin Tax Organization, TTO - YK:n talous- ja sosiaali-neuvoston ECOSOC:n alaisuuteen?

3. Mikä on Yhdysvaltojen oikea rooli tilanteessa jossa New York on rahan, Los Angeles joukkoviestinnän ja Washington sotilasvoiman kiistaton keskus maailmassa? Pitäisikö muun maailman alistua USA:n johdolla viime vuosikymmenien aikana luotuun kansainväliseen talousregiimiin, jonka esiinkasvua ja toimintaa Peter Gowan on seikkaperäisesti kuvannut? 'The Dollar-Wall Street Regiimissä' ovat USA:n hallitus dollaripolitiikallaan ja valtavat rahastot sijoitus- ja spekulatiotoiminnallaan yhdessä yhä tietoisemmin muokanneet kansainvälisiä ja kansallisia instituutioita uusliberaalin mallin mukaisesti.

Tobinin verosta on Suomessakin käyty suhteellisen vilkasta keskustelua. Tärkein kontribuutio on ollut Heikki Patomäen kirja "Tobinin veron toteutus". Patomäki, kuvaavaa kyllä, ei ole ekonomisti vaan politologi. Alun perin englanniksi julkaistu kirja esittelee kansainvälisen Tobinin verosta käydyn keskustelun ja keskittyy veron toteutukseen liittyviin kysymyksiin. Arvokasta Patomäen kirjassa on pyrkimys liittää Tobinin veron toteutus muihin aiheellisiin toimenpiteisiin. Näitä on:

- Vaihtokurssivaihteluita vastaan suunnatut vakuutusinstrumentit, jotka korvaisivat derivaatiivit, mikäli nämä häviäisivät uuden verotuksen myötä.
- Rekisterin laatiminen laillisista valuuttasiirroista.
- Verotus tai talletusvaatimus, joka kohdistuu lainaa hakeviin, mutta Tobin-veromaiden ulkopuolella sijaitseviin asiakkaisiin. Tämä vero olisi raskaampi kuin varsinainen valuuttasiirtovero.
- Lisävero valuuttaspekulaatioiden tapauksessa eli kun kauppahinta ohittaisi ennalta määrätyn rajan, ns. Spahnin ehdotus.
- Globaalinen interventiorahasto, joka tukisi vaihtokursseja spekulatiivisia paineita vastaan, mutta ei lainaisi hallituksille.

Kirjan lähtökohta on että Tobinin vero pitäisi liittää kokonaisuuteen, jossa pyritään maailman rahajärjestelmän vakioitumiseen pitkällä tähtäimellä. Patomäen pyrkimys on hahmottaa sellainen itseään vahvistava järjestelmä, johon maiden - ja myös pankkien olisi kannattavaa liittyä. Tällaista lähestymistapaa voidaan pitää rakentavana.

Valtiovarainministeriön asettaman asiantuntijaryhmän raportti - "Selvitys kansainvälisten pääomaliikkeiden vakautta edistävästä toimista" - tuo esiin näkökohtia jotka kyseenalaistavat Tobinin veron hyödyllisyyttä ja toteuttamiskelpoisuutta. Tärkein johtopäätös on, että valuutansiirtovero ei tuottaisi sille asetettuja tavoitteita. Se ei ehkäisisi lyhytaikaisia spekulatiivisia pääomaliikkeitä kiinteiden valuuttakurssien oloissa, ei antaisi merkittävää korkopoliittista liikkumavaraa keskuspankeille eikä sen avulla olisi mahdollista kerätä mainitsevasti varoja veropohjan supistuessa. Lisäksi veron kohtaanto olisi epäoikeudemukainen, koska vero kohdistuisi lähinnä ulkomaankauppaa käyviin ei-kansainvälisiin yrityksiin ja kuluttajiin.

Uskon että selvitys on liian yksipuolisesti keskittynyt Tobinin veroon liittyviin ongelmiin. Selvitys korostaa veron riittämättömyyttä tilanteessa, jossa valuuttakurssi on selvästi yliarvostettu. Harva Tobinin veron kannattaja on kuitenkin ajatellut veroa tarpeellisen devalvaation korvikkeena. Tobin itse esitti veron kelluvien valuuttakurssien oloissa. Verohan voisi jo etukäteen hillitä pääomien tuonnin nopeata kasvua ja siten vähentää yhtäkkisen pääomapaon riskiä ja laajuutta. Itä-Aasian valuuttakriisien syyt liittyivät - kuten Suomessakin - arvopaperiden ja kiinteistöjen erittäin nopeaan hinnannousuun, joka seurasi pääomatuonnin liberalisointia. Spahnin malli käyttö - jolloin vero nousisi spekulatiivisen hyökkäyksen alettua - voisi myös vaikuttaa oikeansuuntaisesti.

Vero yhdessä kelluvien valuuttakurssien kanssa lisäisi luultavasti keskuspankkien liikkumavaraa, kuten Tobin aikoinaan argumentoi. Varsinkin keskipitkät valuuttakurssit ovat heilahtaneet tavalla, joka on vääristänyt taloustoimintaa. Näiden ylisuurten heilahtelujen syyt ovat luultavasti hillittävässä Tobinin veron kaltaisilla toimeenpiteillä. Esimerkiksi Thomas Palley katsoo, että Tobinin vero voisi toimia "as a 'screening device' that eliminates disruptive investors (noise traders) while retaining constructive investors (fundamentals investors)." (s.77)

Veron rahatuottoa ei myöskään saa väheskyä, asiantuntijaryhmän tapaan. Selvityksen omien laskelmien mukaan jo hyvin pienikin valuutansiirtovero tuottaisi 20 - 200

miljardia dollaria vuodessa. Jo 20 miljardia olisi merkittävä rahasumma esimerkiksi YK:n näkökulmasta. 200 miljardia ylittää jo vuotuisten suorien investointien arvon kaikkiin OECD:n ulkopuolella oleviin maihin. Pieni vero (0,05 -0,10 prosenttia) on niin vaatimaton ulkomaankauppaa harjoittavien yritysten kannalta, että kohtaannon epäoikeudemukaisuuden korostaminen vaikuttaa haetulta. Sitä paitsi: emmekö voisi tämän verran suosia kotimaista kulutusta?²

Jos työryhmä olisi halunnut, se olisi voinut todeta, että Tobinin vero joko vähentää keinottelua tai kartuttaa merkittävästi verotuloja. Oma käsitykseni on, ettei Tobinin vero ole läheskään riittävä poistamaan kapitalismin kriisejä. Se olisi kuitenkin keino päästä edes muodollisesti kontrolloimaan pääomavirtoja ja antaisi kansainväliselle verotukselle alkusysäyksen. Kansainvälisiä veroja tarvitaan, jotta pääoman kansainvälistyminen voidaan hyväksyä. Globalisaation kannattajien pitäisi olla ensimmäisinä vaatimassa kansainvälisiä sääntöjä ja globaaleja veroja. Tässä mielessä esimerkiksi EU:n federalistit ovatkin oikeassa. Vapaat yhteismarkkinat voivat toimia vain, jos on olemassa riittävästi yhteisiä sääntöjä ja riittävästi tahtoa maksaa yhteisten markkinoiden sivuvaikutuksista.

Artikkelissaan "How many cheers for the Tobin transaction tax?" Arestis and Sawyer, käsiteltyään aivan samat kysymykset kuin valtiovarainministeriön asiantuntijaryhmä, päättyivät ainakin kahteen ja puoleen hurrahuutoon: "for its tax-raising potential, [for] the reduction of resources used in the financial sector and [for] its possible effects on volatility." (s.767)

Erikoinen, mutta ajan henkeä valaiseva puheenvuoro, oli Antti Kasvion kirjoitus Helsingin Sanomien yleisönosastossa tämän vuoden toukokuussa.

Kasvion mukaan viattomalta vaikuttava Tobinin vero hidastaisi maailmantalouden kasvua sen verran, että sosiaalista oikeudenmukaisuutta edistäviin tarkoituksiin jäisi

² Koska kansainväliset kuljetukset ovat edelleen polttoaineverotuksen ulkopuolella, voitaisiin jopa vaatia ulkomaankaupalle paljon korkeamman erikoisveron.

paljon vähemmän resursseja käytettäväksi kuin meillä olisi ilman veroa. Hänen mukaansa kansainväliset rahamarkkinat eivät ole "muuta kuin valtaisa informaationkäsittelyjärjestelmä", ja tämän järjestelmän tehokkuus kärsisi Tobinin veron myötä. "Jos rahamarkkinoiden toimintaa vaikeutetaan, eri toimijat eivät saa enää riittävän tehokasta palautetta valintojensa oikeellisuudesta." (HS 29.5)

On kaksi mahdollisuutta suhtautua tällaiseen argumenttiin. Toisaalta voimme hyväksyä lähtökohdan - vapaat markkinat muodostavat valtaisan ja tehokkaan informaatiojärjestelmän - jolloin päädyimme tulokseen, että melkein kaikki verot vääristävät tämän mekanismin toimintaa. Ainoastaan tietyt erikoisverot, joiden avulla pyritään korjaamaan markkinoiden aiheuttamia vääristymiä olisivat silloin sallittuja. Tobin itse näki (ja näkee edelleen) että vapailla valuuttamarkkinoilla helposti syntyy liian voimakkaita heilahteluja, joten myös markkinatehokkuudenkin kannalta olisi parasta vähentää lyhytaikaisia valuuttatransaktioita pienellä verolla.

Toisaalta voimme kyseenalaistaa uusliberaalistisen ajatusrakennelman lähtökohdan. Esimerkiksi institutionalistit, postkeynesiläiset ja ranskalais-italialaisen circuit-koulukunnan edustajat näkevät asian hyvin toisenlaisesta näkökulmasta. Varsinkin rahamarkkinoilla ovat monenlaiset häiriötekijät mahdollisia. Niissä esiintyy hintakuplia ja laumailmiöitä; niissä toimii keinottelijoita, jotka nimenomaan käyttävät hyväkseen vakavien sijoittajien pyrkimyksiä aiheuttaen negatiivisia ulkoisvaikutuksia (Palley 2001). Muun muassa näistä syistä vapaat rahamarkkinat eivät muodosta sellaista informaationkäsittelyjärjestelmää, joka antaa oikeat signaalit inhimilliselle toiminnalle.

Ihmisillä ja yhteiskunnilla on tarpeita ja tavoitteita, joita ei voida tyydyttää pelkkien markkinamekanismien avulla. Mikäli poliitikot ja kansalaiset joutuvat toimimaan pekästään markkinasignaalien johdattamina, kapenee demokratian liikkumavara. Varsinkin epäoikeudemukaisessa maailmassa, jossa tulonjako on muuttunut yhä

epätasaisemmaksi,³ antavat markkinat usein täysin vääristyneitä signaaleja. Maista, joissa valitsee köyhyys ja nälkä, viedään elintarvikkeita rikkaiden pöytiin. Vaikka käytämme luonnonvaroja tavalla, joka on ekologisesti kestävä, laskevat useiden raaka-aineiden hinnat köyhien maiden kilpaillessa keskenään maailmanmarkkinoilla.

'Markkinat' ovat kuitenkin jo lähettäneet yhden hyvin selkeän signaalin: nykyinen globaalinen rahajärjestelmä toimii huonosti. Kasvava kiinnostus Tobinin veroon on myös selkeä signaali: haluamme tulla kansalaisiksi maailmassa, jossa olemme muuttuneet yhä kasvavien rahasiirtojen kurinpidon alamaiseksi.

Tulemme tulevaisuudessa tarvitsemaan maailmanlaajuisia veroja. Tobinin verosta olisi hyvä aloittaa. Tobinin vero on suhteellisen yksinkertainen ja hallinnollisesti selkeä. Sen vaikutukset taloudelliseen toimintaan olisivat luultavasti myönteiset. Se olisi vero, joka on laajan yleisön hyväksyttävissä, ja se tuottaisi riittävästi tuloja, jotta sen edestä kannattaa ponnistaa.

Kirjallisuus:

Philip Arestis & Malcolm Sawyer: *How many cheers for the Tobin transaction tax?* Cambridge Journal of Economics, vol 21, Nr 6, November 1997

Dean Baker: *Why Do We Avoid Financial-Transaction Taxes?* Challenge, May-June 2001

³ Sain juuri eteeni Yuri Dikanovin ja Michel Wardin paperin "Evolution of the global distribution of income 1970-99", joka esitettiin viime viikkona tilstotieteilijöiden maailmankongressissa Söulissä. He osoittavat että kolmessakymmenessä vuodessa tulonjako on muuttunut epätasaisemmaksi sekä maiden välillä että niiden sisällä.

Berglund, Tom; Honkapohja, Seppo; Mikkola, Anne ja Suvanto, Antti: *Selvitys kansainvälisten pääomanliikkeiden vakautta edistävistä toimista*, Helsinki: Valtiovarainministeriö 2001

Yuri Dikanov & Michel Ward: *Evolution of the global distribution of income 1970-99*", Paper presented at the 52rd session of the International statistical Institute held in Seoul, August 22-29, 2001

Stephen Gill, *The Constitution of Global Capitalism* (www.theglobalsite.ac.uk)

Peter Gowan: *The Global Gamble. Washington's Faustian Bid for World Dominance*, Verso 1999

Carl Erik Knoellinger: *Valutaregleringen*, Handelshögskolan vid Åbo Akademi 1941

Eric Nasica: *Finance, Investment and Economic Fluctuations*, Edward Elgar 2000

Thomas Palley: *Destabilizing Speculation and the Case for an International Currency Transaction Tax*, Challenge, May-June 2001

Heikki Patomäki: *Tobinin veron toteutus*, Like 1999

Louis-Philippe Rochon: *Credit, Money and Production*, Edward Elgar 1999

John Grieve Smith: *Exchange rate instability and the Tobin tax*, Cambridge Journal of Economics, Vol. 21, No. 6, November 1997

Tobin or not Tobin? ATTAC Liege, 2001

Tobin tax: What tax? How to use it? What initiative to be taken at the occasion of the French presidency? Preparatory Note to the First Interparliamentary Meeting on the Tobin Tax at the European Parliament on 28 June 2000

Howard Wachtel: *Tobin and other global taxes*, Review of International Political economy, Vol. 7, No. 2, Summer 2000